

การพัฒนาตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพ

พรชิตา อุปถัมภ์¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ 2) ศึกษาการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ และ 3) พัฒนาตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 36 คน ได้แก่ บุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 6 คน และผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาแบบอุปนัย

ผลการวิจัย พบว่า 1) หน่วยงานบริการด้านสุขภาพมีการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุโดยดำเนินกิจกรรมในลักษณะการแนะนำ การสอน และสาธิต 2) การรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ มีทักษะการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพในระดับพื้นฐานทั้ง 6 ทักษะได้แก่ ทักษะการเข้าถึงสารสนเทศและการบริการ ทักษะความรู้ความเข้าใจ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการจัดการตนเอง ทั้งนี้ต้องได้รับคำแนะนำจากผู้ให้บริการและบุคคลใกล้ชิด และ 3) ตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอาศัยองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ คือ (1) หน่วยงานบริการด้านสุขภาพ ครอบคลุมนโยบาย บุคลากร กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เครือข่าย ช่องทางการบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวก (2) สารสนเทศ ครอบคลุมการจัดการสารสนเทศ และการออกแบบสื่อสารสนเทศ และ (3) ผู้ใช้ ครอบคลุมผู้สูงอายุ และบุคคลใกล้ชิด

คำสำคัญ: สารสนเทศด้านสุขภาพ; การรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ; ผู้สูงอายุ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์, คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง
อีเมล: pornchita@ru.ac.th

The Development of Health Information Literacy Model for the Elderly in the Health Service Agencies

Pornchita Upatum²

Abstract

The research aims to 1) study the status of the health service agencies' promotion of health information literacy for the elderly, 2) study the elderly's health information literacy, and 3) develop a health information literacy model for the elderly within health service agencies. In this qualitative research, thirty-six informants participated, including six personnel from Tambon Health Promoting Hospital and thirty elderly individuals. The research instruments used were semi-structured interviews, and data analysis was conducted using the inductive content analysis method. The research revealed significant results. First, health service agencies have promoted health literacy for the elderly by advising, teaching, and demonstrating. The research revealed significant results. Firstly, health service agencies have promoted health literacy for the elderly through advising, teaching, and demonstrating. Secondly, concerning the elderly's health information literacy, most of them possess all six basic-level skills, including access skill, cognitive skill, communication skill, media literacy skill, decision-making skill, and self-management skill. However, these skills need to be facilitated by information service officers and their close associates. Finally, the health information literacy model for elderly in the health service agencies promotes the elderly learning based on three basic elements including (1) Health service agencies, encompassing policies, personnel, activities to promote health information literacy, information and communication technology, networks, service channels, and facilities, (2) information, including information management and information design, and (3) users, including the elderly and their close associates.

Keyword: Health information, Health information literacy, Elderly

² Asst. Prof. Dr., Department of Library Science, Faculty of Humanities, Ramkhamhaeng University, Thailand

Email: pornchita@ru.ac.th

TLA Research Journal: eISSN: 2730-4094

Received: November 3, 2023; Revised: November 11, 2023; Accepted: December 4, 2023

บทนำ

การรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ (health literacy) เป็นความสามารถของแต่ละบุคคลในการค้นหา เข้าใจ ประเมิน และใช้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับการดูแลสุขภาพ การป้องกันโรค รวมทั้งการตัดสินใจเกี่ยวกับสุขภาพ (Institute of Medicine, 2004; Sorensen et al., 2012) ดังนั้นการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพจึงถือเป็นทักษะพื้นฐานสำหรับประชาชนทุกเพศ ทุกช่วงวัยที่จำเป็นต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถดูแลและจัดการสุขภาพได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ (Clark, 2003; Cutilli, 2007; Zhang, Zhu & Sang, 2014) โดยเฉพาะกลุ่มช่วงวัยผู้สูงอายุซึ่งเป็นช่วงวัยที่ต้องเฝ้าระวังเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่ร่างกายเริ่มเสื่อมถอย (Kaeodumkoeng & Thummakul, 2015; Vajragupta & Jitsuchon, 2020) ส่งผลให้เกิดการเจ็บป่วยอย่างต่อเนื่อง (Shreffler-Grant, Nichols, & Weinert, 2021) นอกจากนี้ในช่วงวัยดังกล่าวมีปัญหาด้านสายตาและการได้ยิน อาจส่งผลต่อการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น การค้นหาสารสนเทศ การติดตามและทำความเข้าใจประเด็นใหม่ ๆ (Findsen & Formosa, 2016, pp. 93-100; Speros, 2009; World Wide Web Consortium, 2020) ดังนั้นการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพในช่วงวัยผู้สูงอายุจึงเป็นการยกระดับศักยภาพของผู้สูงอายุเพื่อให้เกิดทักษะและความสามารถในการดูแลสุขภาพตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะส่งผลดีด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการลดภาระค่ารักษาพยาบาล (Cutilli, Simko, Colbert & Bennett, 2018; Leung et al., 2013)

การดำเนินการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยที่ผ่านมา เป็นการให้ข้อมูล ความรู้แก่ผู้สูงอายุในลักษณะการฝึกอบรม การเยี่ยมตามบ้านหรือตามชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้ ความเข้าใจและสามารถนำความรู้ไปใช้สำหรับการดูแลสุขภาพได้ อย่างไรก็ตามในช่วงระยะเวลาที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 ผู้ให้บริการไม่สามารถลงพื้นที่เพื่อให้บริการได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ จากการทบทวนงานวิจัยพบว่า ระดับการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับพื้นฐาน (Daemayu, Panuthai & Juntasopeepun, 2020; Kespichayawattana, Wivatvanit & Wanwacha, 2020) กล่าวคือ ผู้สูงอายุสามารถค้นหา เข้าใจ ประเมิน และใช้สารสนเทศเพื่อดูแลสุขภาพได้แต่ต้องได้รับการแนะนำจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้ให้บริการ ดังนั้นการศึกษา “การพัฒนาตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ” มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะในปัจจุบันที่มีการแพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 ซึ่งถือเป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ทั้งนี้หากมีการจัดเตรียมปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุย่อมเป็นการยกระดับศักยภาพสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ (active ageing) อันจะเป็นรากฐานสำคัญต่อการรองรับสังคมสูงวัยที่มีคุณภาพ (Estebasari et al., 2020; Rudnicka et al., 2020) รวมทั้งเป็นการส่งเสริมผู้สูงอายุให้มีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมได้ (Liyangunawardena & Williams, 2016; Leung et al., 2013; Strong, Guillot & Badeau, 2012; Wister, Malloy-Weir, Rootman & Desjardins, 2010)

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ
2. เพื่อศึกษาการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ
3. เพื่อพัฒนาตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาแบบผานวิธี เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. ทฤษฎีการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของนัทบีม (Nutbeam, 2008) ครอบคลุม 6 ทักษะได้แก่ ทักษะการเข้าถึงสารสนเทศและการบริการ ทักษะความรู้ความเข้าใจ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการจัดการตนเอง
2. พื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องด้วยระยะเวลาการดำเนินวิจัยต้องสิ้นสุดภายใน 8 เดือน (เดือนมกราคม - เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2565) ประกอบกับการแพร่กระจายของโรคโควิด-19 ยังแพร่ระบาดอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่เก็บข้อมูลเฉพาะโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) เนื่องจากเป็นหน่วยงานบริการด้านสุขภาพระดับพื้นที่ซึ่งเป็นหน่วยงานด่านแรกที่ผู้สูงอายุสามารถเข้ารับบริการสารสนเทศด้านสุขภาพได้ โดยคัดเลือกหน่วยงานเป้าหมาย คือ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านสวน จังหวัดชลบุรีเพียงแห่งเดียว เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกหน่วยงานเป้าหมาย คือ เป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่ได้รับการรับรองผลการประเมินคุณภาพ รพ.สต. 5 ดาวอย่างน้อย 3 ปี ได้รับรางวัลเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพผู้สูงอายุ และประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นประชากรผู้สูงอายุวัยต้น (ช่วงอายุระหว่าง 60-69 ปี)
3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) จำนวน 36 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มบุคลากรของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร และผู้ให้บริการ และ 2) กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน เกณฑ์การพิจารณาเลือกผู้สูงอายุ คือ เป็นผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป และเป็นผู้สูงอายุที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมหรือเคยใช้บริการเพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพจากหน่วยงานบริการด้านสุขภาพอย่างน้อย 3 ครั้งต่อปี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง (RU-HRE 65/0028) โดยดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ได้แก่ **ระยะที่ 1** การศึกษาสภาพการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ จำแนกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

1) การศึกษาแนวคิด วรรณกรรมเกี่ยวข้อง โดยการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อคัดเลือกหน่วยงานเป้าหมายและพัฒนาเครื่องมือการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้น และ 2) การศึกษาสภาพการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงาน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 6 คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร และผู้ให้บริการ (พยาบาลวิชาชีพชำนาญการ /พยาบาลวิชาชีพปฏิบัติการ /นักวิชาการสาธารณสุข /อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นการสัมภาษณ์ **ระยะที่ 2** การศึกษาการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็นการสัมภาษณ์ และ **ระยะที่ 3** การพัฒนาตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ จำแนกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) การพัฒนาร่างตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ 2) การวิพากษ์ร่างตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ และ 3) การปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญเพื่อพัฒนาตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาศภาพการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ หน่วยงานที่มีภารกิจส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุส่วนภูมิภาค คือ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สังกัดกระทรวงสาธารณสุข โดยมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเป็นหน่วยงานบริการด้านสุขภาพระดับพื้นที่ ภารกิจสำคัญคือ ให้บริการด้านการรักษาพยาบาล การควบคุมป้องกันโรค การส่งเสริมสุขภาพ ในส่วนของการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุดำเนินการโดยอาศัยปัจจัยพื้นฐานครอบคลุม 8 ประเด็น ดังนี้

1.1 นโยบาย หน่วยงานบริการด้านสุขภาพกำหนดแผนงานเพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับคนทุกช่วงวัยโดยสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของกระทรวงสาธารณสุขและสอดคล้องกับสภาพปัญหาของผู้สูงอายุในพื้นที่

1.2 บุคลากร ประกอบด้วยผู้บริหารและผู้ให้บริการ ผู้บริหารหรือผู้อำนวยการ มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย แผนงาน และติดตามการดำเนินงานของบุคลากรให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด ส่วนผู้ให้บริการ เป็นบุคลากรที่มีหน้าที่ให้ข้อมูล ความรู้ด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุซึ่งผู้ให้บริการประกอบด้วยพยาบาลวิชาชีพชำนาญการ และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านโดยผู้ให้บริการได้รับการอบรมประชุม สัมมนาเกี่ยวกับการบริการผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

1.3 สารสนเทศ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพต้นสังกัด คือกระทรวงสาธารณสุข มีนโยบายผลิตและเผยแพร่สารสนเทศด้านสุขภาพในรูปแบบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของคนทุกช่วงวัย ส่วนหน่วยงานบริการด้านสุขภาพระดับพื้นที่ มีการผลิตสื่อสารสนเทศด้านสุขภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ (แผ่นพับ) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (คลิปวิดีโอ)

1.4 กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพมีการกำหนดกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ โดยนำปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพในลักษณะของการแนะนำ การสอน และการสาธิตครอบคลุมทักษะ 6 ประการได้แก่ การเข้าถึงสารสนเทศและการบริการ ความรู้ความเข้าใจ การสื่อสาร การรู้เท่าทันสื่อ การตัดสินใจ และการจัดการตนเอง

1.5 เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หน่วยงานบริการด้านสุขภาพมีการจัดเตรียมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสำหรับการทำงานของบุคลากรอย่างเพียงพอและสามารถประยุกต์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุได้ เช่น การจัดทำสื่อสารสนเทศด้านสุขภาพ (แผ่นพับ และคลิปวิดีโอ) การติดต่อสื่อสาร รวมทั้งการเผยแพร่สารสนเทศด้านสุขภาพ

1.6 เครือข่าย หน่วยงานบริการด้านสุขภาพมีเครือข่ายสำหรับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุใน 2 ลักษณะ คือ เครือข่ายหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจด้านบริการด้านสุขภาพ เช่น สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) โรงพยาบาล เป็นต้น และเครือข่ายหน่วยงานอื่น ๆ เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการบริการแก่ผู้สูงอายุ เช่น หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล / องค์การบริหารส่วนตำบล) ศูนย์พัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ สถาบันการศึกษา เป็นต้น

1.7 ช่องทางการบริการ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพดำเนินการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุใน 2 ช่องทางการบริการ คือ การบริการ ณ หน่วยงาน เป็นการให้ความรู้สารสนเทศแก่ผู้สูงอายุที่มารับบริการ ณ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพ และการบริการภายนอกหน่วยงาน เป็นการนำความรู้ สารสนเทศด้านสุขภาพไปมอบแก่ผู้สูงอายุตามชุมชน และบ้านเรือน

1.8 สิ่งอำนวยความสะดวก หน่วยงานบริการด้านสุขภาพมีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ จำแนกเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพที่เอื้อต่อการเข้ารับบริการ ณ หน่วยงาน เช่น ห้องน้ำสำหรับผู้สูงอายุ ที่จอดรถสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น และสิ่งอำนวยความสะดวกทางดิจิทัลที่เอื้อต่อการรับบริการจากภายนอกหน่วยงาน โดยจัดเตรียมสารสนเทศที่เอื้อต่อการเข้าถึงผ่านสื่อออนไลน์

2. ผลการศึกษาการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้สูงอายุ จำนวน 30 คน สรุปประเด็นสำคัญดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (จำนวน 25 คน) ช่วงอายุระหว่าง 60 - 64 ปี มากที่สุด (จำนวน 18 คน) การศึกษา ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา (จำนวน 15 คน) เขตพื้นที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลมากที่สุด (จำนวน 23 คน) อาชีพเดิม ส่วนใหญ่เคยประกอบอาชีพรับจ้าง (พนักงานบริษัทเอกชน) มากที่สุด (จำนวน 21 คน) และสุขภาพ ส่วนใหญ่มีปัญหาสุขภาพ โดยเฉพาะโรคเรื้อรัง (จำนวน 23 คน)

2.2 การรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ในระดับพื้นฐานทั้ง 6 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการเข้าถึงสารสนเทศและการบริการ ทักษะความรู้ความเข้าใจ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการรู้

เท่าทันสื่อ ทักษะการตัดสินใจ และทักษะการจัดการตนเอง โดยทั้งนี้ต้องอาศัยคำแนะนำจากผู้ให้บริการและบุคคลใกล้ชิด ดังนี้

2.2.1 ทักษะการเข้าถึงสารสนเทศและการบริการของผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ในระดับพื้นฐาน กล่าวคือสามารถเข้าถึงสารสนเทศและการบริการด้านสุขภาพได้โดยการแนะนำทั้งจากผู้ให้บริการและบุคคลใกล้ชิด โดยแหล่งสารสนเทศด้านสุขภาพที่ใช้มากที่สุด ได้แก่ แหล่งสารสนเทศบุคคล แหล่งสารสนเทศหน่วยงาน แหล่งสารสนเทศสื่อมวลชน และแหล่งสารสนเทศออนไลน์ ตามลำดับ

2.2.2 ทักษะความรู้ความเข้าใจของผู้สูงอายุส่วนใหญ่สามารถจดจำประเด็นสำคัญของสารสนเทศด้านสุขภาพที่ได้รับโดยใช้เทคนิคการจดจำเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่แตกต่างกัน เช่น การจดบันทึก การพูด การบันทึกเสียง เป็นต้น ทั้งนี้ผู้สูงอายุต้องอาศัยผู้ให้บริการและบุคคลใกล้ชิดเพื่อทบทวนประเด็นสำคัญต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

2.2.3 ทักษะการสื่อสารของผู้สูงอายุส่วนใหญ่สามารถอ่านสารสนเทศด้านสุขภาพได้ในระดับพื้นฐาน โดยสารสนเทศนั้นต้องมีข้อความสั้น ๆ ใช้ภาษาง่าย ๆ ตัวอักษรขนาดใหญ่มีภาพประกอบ

2.2.4 ทักษะการตัดสินใจของผู้สูงอายุส่วนใหญ่สามารถใช้สารสนเทศด้านสุขภาพที่ได้รับในการดูแลและปฏิบัติตนเพื่อให้มีสุขภาพดีได้ ทั้งนี้ต้องได้รับคำแนะนำจากผู้ให้บริการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอรวมทั้งการรับฟังความคิดเห็นจากบุคคลใกล้ชิด

2.2.5 ทักษะการจัดการตนเองของผู้สูงอายุส่วนใหญ่สามารถนำสารสนเทศด้านสุขภาพมาใช้วางแผนและกำหนดเป้าหมายในการดูแลตนเองเพื่อดูแลสุขภาพของตนได้ โดยต้องได้รับคำแนะนำและการติดตามจากผู้ให้บริการอย่างสม่ำเสมอ

2.2.6 ทักษะการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุส่วนใหญ่สามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือของสารสนเทศด้านสุขภาพและแหล่งสารสนเทศได้ในระดับพื้นฐาน โดยได้รับคำแนะนำจากผู้ให้บริการและบุคคลใกล้ชิด

3. ผลการพัฒนาตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพจำแนกเป็น 3 ประเด็น คือ

3.1 การพัฒนาร่างตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ โดยนำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยในระยะที่ 1 และระยะที่ 2 รวมทั้งบูรณาการจากการวิเคราะห์และการสังเคราะห์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงกับผลการศึกษาพัฒนาตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพอาศัยองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพ สารสนเทศ และผู้ใช้

3.2 การวิพากษ์ร่างตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ โดยขอรับความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริการสารสนเทศ ด้านนโยบายสุขภาพของผู้สูงอายุ และด้านการพยาบาลผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับร่างตัวแบบดังกล่าว แต่มีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงการใช้คำ

3.3 ปรับปรุงแก้ไขร่างตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ คือ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพ สารสนเทศ และผู้ใช้

3.3.1 หน่วยงานบริการด้านสุขภาพ องค์ประกอบที่มีบทบาทในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ โดยเกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดหา และจัดเตรียมปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการดำเนินโครงการ / กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ เช่น นโยบาย บุคลากร กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เครือข่ายบริการ ช่องทางการบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวก

3.3.2 สารสนเทศ ครอบคลุมข้อมูล และความรู้ด้านสุขภาพที่มีการบันทึกไว้ในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สารสนเทศเป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ กล่าวคือสารสนเทศ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะขับเคลื่อนการเรียนรู้ด้านสุขภาพของผู้สูงอายุให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้หากผู้สูงอายุได้รับสารสนเทศด้านสุขภาพที่สอดคล้องกับความต้องการ ทันสมัยย่อมส่งผลดีต่อการเรียนรู้และการดูแลสุขภาพ

การจัดการสารสนเทศ และการออกแบบสื่อสารสนเทศ โดยการจัดการสารสนเทศ ครอบคลุมการจัดการ การคัดเลือก การผลิต การจัดระบบ และการเผยแพร่สารสนเทศด้านสุขภาพตอบสนองต่อความต้องการสารสนเทศของผู้สูงอายุ ส่วนการออกแบบสื่อสารสนเทศ เป็นการผลิตสื่อสารสนเทศที่ตรงถึงข้อจำกัดของผู้สูงอายุโดยเฉพาะขนาดและสีของตัวอักษร

3.3.3 ผู้ใช้ ครอบคลุม 2 กลุ่ม คือ 1) ผู้สูงอายุ เป็นกลุ่มผู้ใช้โดยตรงประกอบด้วยผู้สูงอายุติดสังคม และผู้สูงอายุติดบ้าน / ติดเตียง โดยผู้สูงอายุติดสังคม เป็นกลุ่มผู้ใช้ที่สามารถเดินทางมารับบริการหรือเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพด้วยตนเอง ส่วนผู้สูงอายุติดบ้าน / ติดเตียง เป็นกลุ่มผู้ใช้ที่ไม่สามารถเดินทางมารับบริการหรือเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพได้ และ2) บุคคลใกล้ชิด (สามี-ภรรยา ลูก หลาน เพื่อน) เป็นกลุ่มที่มีส่วนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้เกิดทักษะการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ ทั้งนี้ผู้ใช้ทั้ง 2 กลุ่ม ควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาทักษะสารสนเทศด้านสุขภาพพื้นฐานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพราะทักษะเหล่านี้จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ด้านสุขภาพและผลลัพธ์ด้านสุขภาพที่ดี

อภิปรายผลการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัย มีประเด็นการอภิปราย 3 ประเด็น คือ สภาพการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ การรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ และตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ ดังนี้

1. สภาพการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ โดยหน่วยงานบริการด้านสุขภาพมีการจัดเตรียมปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการดำเนินการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุโดยเฉพาะการกำหนดนโยบาย ซึ่งเปรียบเสมือนเข็มทิศในการขับเคลื่อนโครงการ / กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุให้ขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนั้นในส่วนของบุคลากร ประกอบด้วยผู้บริหาร และผู้ให้บริการ ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะขับเคลื่อนนโยบายให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผู้บริหารและผู้ให้บริการต้องเป็นบุคคลที่

มีใจรักในการบริการ และมีความยินดีที่จะส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้เกิดการเรียนรู้สารสนเทศด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่อง ข้อค้นพบจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีประเด็นอภิปราย 4 ประการ คือ สารสนเทศ กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ เครือข่าย และช่องทางการบริการ ดังนี้

1.1 สารสนเทศ เป็นความรู้ และสารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่มีการบันทึกไว้ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้หน่วยงานบริการด้านสุขภาพควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับสารสนเทศครอบคลุมการจัดการสารสนเทศ และการออกแบบสื่อสารสนเทศ ดังนี้

1.1.1 การจัดการสารสนเทศ ครอบคลุมการจัดหา การผลิต การรวบรวม การจัดระบบ การจัดทำเครื่องมือค้นหา และการเผยแพร่สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งนี้การจัดการสารสนเทศต้องเน้นตอบสนองความต้องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุดังปรากฏในหลักการสร้างการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพในการป้องกันควบคุมโรคและภัยสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข กรมควบคุมโรค (Ministry of Public Health, Department of Disease Control, 2022) ที่กล่าวถึงการผลิตสื่อและข้อมูลด้านสุขภาพมุ่งเน้นสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ รวมทั้งการศึกษาของ Strong ซึ่งศึกษาการใช้ Senior CHAT เพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในมลรัฐลุยเซียนา (Strong et al., 2012) การศึกษาของ Liyanagunawardena and Williams (2016) ซึ่งศึกษาการใช้ระบบการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ระบบเปิดสำหรับมหาชน การศึกษาของ Li (Li et al., 2022) ซึ่งศึกษาอิทธิพลของแหล่งสารสนเทศด้านสุขภาพต่อการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุชาวจีน ผลการศึกษาทั้งหมดสอดคล้องกัน กล่าวคือ การจัดหา จัดเตรียมสารสนเทศด้านสุขภาพควรสอดคล้องกับความต้องการ เรียนรู้ของผู้สูงอายุอันจะเป็นประโยชน์ต่อการดูแลสุขภาพ และการป้องกันโรคของผู้สูงอายุ

การจัดระบบสารสนเทศด้านสุขภาพ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพควรกำหนดแนวทางการจัดระบบสารสนเทศด้านสุขภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยเน้นให้สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้และข้อจำกัดของผู้สูงอายุ ดังตัวอย่างการจัดระบบสารสนเทศด้านสุขภาพผ่านสื่อออนไลน์ในลักษณะของบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์ (Liyanagunawardena and Williams, 2016)

1.1.2 การออกแบบสื่อสารสนเทศ สื่อสารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุควรเน้นสอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้และข้อจำกัดของผู้สูงอายุ (World Wide Web Consortium, 2020) ดังที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้กำหนดแนวทางการออกสื่อสารสนเทศด้านสุขภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ เช่น สำนักงานส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค (Office of Disease Prevention and Health Promotion, 2012) ได้กำหนดแนวทางการออกแบบสื่อสารสนเทศด้านสุขภาพในรูปแบบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้แก่ สื่อสิ่งพิมพ์ เน้นอ่านง่าย สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เน้นการเข้าถึงสะดวก สื่อสารได้ เป็นต้น รวมทั้งการศึกษาของ Warren (2013) ซึ่งศึกษาการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านสายตาให้สามารถรู้สารสนเทศด้านสุขภาพทั้งจากการช่วยเหลือจากผู้ให้บริการโดยการให้คำแนะนำอย่างคร่าว ๆ ซึ่งจากการศึกษาดังกล่าวได้เสนอแนะการออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ด้านสุขภาพที่มีลักษณะพิเศษ เพื่อช่วยผู้สูงอายุในการอ่านสื่อสิ่งพิมพ์ด้านสุขภาพได้เมื่อต้องอ่านเอง

1.2 กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ เป็นการดำเนินการโครงการ / กิจกรรม เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุโดยเนื้อหาหรือประเด็นของกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะให้กับผู้สูงอายุครอบคลุม การเข้าถึงสารสนเทศและการบริการ ความรู้ความเข้าใจ การสื่อสาร การตัดสินใจ การจัดการตนเองด้านสุขภาพ และการรู้เท่าทันสื่อ

การดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุอาจมีหลากหลาย เช่น การสาธิต การบรรยาย การสอน การให้คำแนะนำ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการเรียนรู้และข้อจำกัดของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านต่าง ๆ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน / ติดเตียง กลุ่มผู้สูงอายุที่มีระดับการอ่านออกเขียนได้ในระดับต่ำ เป็นต้น การดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพนั้น ผู้ให้บริการจำเป็นต้องมีการออกแบบเชิงกระบวนการ คือ มีการศึกษาข้อมูลเชิงลึก เพื่อให้ทราบข้อจำกัดของกลุ่มเป้าหมาย การสร้างกรอบแนวความคิด การกำหนดกิจกรรมที่ครอบคลุมการพัฒนาทักษะที่จำเป็นและกำหนดกลวิธีในการพัฒนาและการประเมินผลได้อย่างเหมาะสม (Ministry of Public Health, Department of Disease Control, 2022) ตัวอย่างการออกแบบและดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุในประเทศต่าง ๆ เช่น กิจกรรมส่งเสริมการอ่านสารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุชาวแคนาดา (Wister et al., 2010) กิจกรรมส่งเสริมการใช้สื่อออนไลน์ และการรู้เท่าทันสื่อด้านสุขภาพของผู้สูงอายุชาวไทย (Jaemtim & Yuenyong, 2019) กิจกรรมส่งเสริมการใช้คอมพิวเตอร์ ฐานข้อมูลออนไลน์ และการใช้สารสนเทศด้านสุขภาพส่วนบุคคลของผู้สูงอายุชาวสหรัฐอเมริกา (Strong et al., 2012)

1.3 เครือข่าย เป็นความร่วมมือกับบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน และหน่วยงานอื่น ๆ การมีเครือข่ายจะช่วยยกระดับการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ จำนวนเครือข่ายที่เพิ่มขึ้น คือ การมีทรัพยากรหรือแหล่งสารสนเทศเพิ่มขึ้นซึ่งถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ทั้งนี้การกำหนดแนวทางเพื่อสร้างเครือข่ายอาจดำเนินการทั้งหน่วยงานระดับนโยบายและหน่วยงานระดับพื้นที่ ตัวอย่างการสร้างเครือข่ายหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ เช่น เครือข่ายที่เป็นสื่อมวลชน เป็นความร่วมมือกับสถานีวิทยุกระจายเสียง สถานีวิทยุโทรทัศน์ รวมทั้งหนังสือพิมพ์เพื่อเผยแพร่สารสนเทศด้านสุขภาพ (Li et al., 2022) เครือข่ายที่เป็นบุคคล เป็นความร่วมมือกับบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในด้านต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สูงอายุ เช่น การค้นหาสารสนเทศด้านสุขภาพ การใช้ฐานข้อมูลด้านสุขภาพ การใช้คอมพิวเตอร์ เป็นต้น (Strong et al., 2012)

1.4 ช่องทางการบริการ เป็นวิธีการนำเสนอสารสนเทศ และความรู้ด้านสุขภาพของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพไปสู่ผู้สูงอายุ ประเด็นสำคัญที่หน่วยงานบริการด้านสุขภาพจำเป็นต้องดำเนินการคือการเพิ่มช่องทางการบริการให้สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้และข้อจำกัดของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน / ติดเตียงที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งปัญหาการแพร่ระบาดของโรคโควิด – 19 ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อบริการในอนาคตได้ ดังนั้นการเพิ่มช่องทางการบริการที่สามารถให้บริการได้ครอบคลุมและไม่สร้างภาระค่าใช้จ่ายแก่หน่วยงานบริการด้านสุขภาพหรือเพิ่มงานให้กับบุคลากร ตัวอย่างการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุในสาธารณรัฐประชาชนจีนผ่านช่องทางการ

บริการต่าง ๆ เช่น สื่อมวลชน (รายการวิทยุกระจายเสียง รายการวิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์) บุคคล (บุคลากรทางการแพทย์ ผู้นำชุมชน เพื่อนบ้าน) เป็นต้น (Li et al., 2022) การส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุในสหราชอาณาจักรผ่านเว็บไซต์ เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อีเมล และโทรศัพท์ (Age UK, 2023)

2. การรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุทั้ง 6 ทักษะโดยส่วนใหญ่อยู่ในระดับพื้นฐาน กล่าวคือ การรู้สารสนเทศด้านสุขภาพในแต่ละทักษะของผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้หากได้รับคำแนะนำจากผู้ให้บริการและบุคคลใกล้ชิดอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ดังนั้นเพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุให้อยู่ในระดับดี หน่วยงานบริการด้านสุขภาพควรจัดเตรียม จัดหาปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยเฉพาะสารสนเทศ กิจกรรมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ และช่องทางการบริการ เพราะผู้สูงอายุจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อความรู้เหล่านั้นเข้าถึงได้ง่ายและความรู้เหล่านั้นสำคัญต่อการดำเนินชีวิต (Knowles, 1980; McClusky, 1975) ดังตัวอย่างนโยบายการผลิตสื่อสารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข (Ministry of Public Health, Department of Disease Control, 2022) และเว็ลด์ไวด์เว็บคอนซอร์เทียม (World Wide Web Consortium, 2020) ที่เน้นการผลิตสื่อสารสนเทศด้านสุขภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ รวมทั้งการศึกษาของ Li (Li et al., 2022) การศึกษาของ Liyanagunawardena (Liyanagunawardena & Williams, 2016) ซึ่งผลิตสื่อสารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ ส่วนจัดกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพที่เหมาะสมและหลากหลายดังการศึกษาของ Jaemtim (Jaemtim & Yuenyong, 2019) และการศึกษาของ Wister (Wister et al., 2010) รวมทั้งการเพิ่มช่องทางการบริการที่หลากหลายดังตัวอย่างของ Age UK ที่มีช่องทางการบริการที่เอื้อต่อการใช้บริการของผู้สูงอายุ (Age UK, 2023) รวมทั้งการศึกษาของ Li (Li et al., 2022)

3. ตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอาศัยองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพ สารสนเทศ และผู้ใช้

3.1 หน่วยงานบริการด้านสุขภาพ องค์ประกอบที่มีสำคัญในการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การจัดหา และจัดเตรียมปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการดำเนินโครงการ /กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุครอบคลุม นโยบาย ผู้บริหาร ผู้ให้บริการ กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เครือข่ายบริการ ช่องทางการบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวก ดังนี้

3.1.1 นโยบาย เป็นการกำหนดทิศทางการดำเนินงานที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ภารกิจของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ ทั้งนี้การกำหนดนโยบายต้องสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันของหน่วยงาน รวมทั้งการประกาศเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อสื่อสารไปยังผู้เกี่ยวข้อง (U.S. Department of Health and Human Services, Office of Disease Prevention and Health Promotion, 2010)

3.1.2 บุคลากร ประกอบด้วยผู้บริหารและผู้ให้บริการ ผู้บริหาร เป็นผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบาย วางแผน และติดตามการดำเนินงาน รวมทั้งการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ส่วนผู้ให้บริการ เป็นผู้ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของ

ผู้สูงอายุ ดังนั้นผู้ให้บริการจำเป็นต้องมีทักษะและความสามารถที่เอื้อต่อการบริการ เช่น การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งสารสนเทศ การสื่อสาร เป็นต้น (The Partnership for 21st Century Skills, 2009) โดยเฉพาะประเด็นการสื่อสาร ทั้งนี้เนื่องจากผู้ให้บริการเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ ดังนั้นผู้ให้บริการจำเป็นต้องได้รับการศึกษาตลอดชีวิตทั้งในลักษณะการอบรม การสัมมนาเพื่อให้เกิดทักษะการสื่อสารทั้งแบบเผชิญหน้าและผ่านช่องทางการบริการอื่น ๆ (Park, 2017; Koo, Horowitz, Radice, Wang and Kleinman, 2017)

3.1.3 กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ เป็นการให้ความรู้และสารสนเทศด้านสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ โดยมุ่งพัฒนาทักษะพื้นฐานเพื่อยกระดับความสามารถของผู้สูงอายุให้สามารถรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ ผู้ให้บริการจำเป็นต้องออกแบบกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่ม โดยมีการศึกษาข้อมูลเชิงลึก เพื่อให้ทราบข้อจำกัดของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งพฤติกรรมและการแสวงหาสารสนเทศ การสร้างกรอบแนวความคิด การกำหนดกิจกรรมที่ครอบคลุมการพัฒนาทักษะที่จำเป็นและกำหนดกลวิธีในการพัฒนาได้อย่างเหมาะสมและการประเมินผล (Ministry of Public Health, Department of Disease Control, 2022; Li et al., 2022)

3.1.4 เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เป็นเครื่องมือที่ใช้สำหรับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุครอบคลุมอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของผู้สูงอายุ เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์ (Demir, 2016)

3.1.5 ช่องทางการบริการ เป็นการให้บริการเพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ โดยช่องทางการบริการพื้นฐานที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจำแนกออกเป็น 2 ช่องทางการบริการได้แก่ การบริการ ณ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพ และการบริการภายนอกหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ (Li et al., 2022; Age UK, 2023; Upatum, 2019) และเพื่อให้การบริการที่ตอบสนองแก่กลุ่มผู้สูงอายุติดบ้าน / ติดเตียง ควรเพิ่มช่องทางการบริการและประสิทธิภาพในช่องทางการบริการภายนอกหน่วยงานบริการด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น เนื่องจากจำนวนผู้สูงอายุที่ติดบ้าน / ติดเตียงมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

3.1.6 เครือข่าย เป็นความร่วมมือกับหน่วยงาน กลุ่มบุคคล และบุคคลเพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุ (Li et al., 2022; Hori, 2016) ทั้งนี้เครือข่ายถือเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลต่อการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ กล่าวคือ หากมีเครือข่ายจำนวนมาก ย่อมส่งผลให้มีแหล่งสารสนเทศด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ

3.1.7 สิ่งอำนวยความสะดวก เป็นสภาพแวดล้อมหน่วยงานบริการด้านสุขภาพที่จัดเตรียม จัดหาเพื่อให้เอื้อต่อการบริการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุประกอบด้วย สิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพ และสิ่งอำนวยความสะดวกทางดิจิทัล (Age UK, 2023; Upatum, 2019)

3.2 สารสนเทศ องค์ประกอบที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ กล่าวคือ สารสนเทศเป็นกลไกสำคัญที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ทั้งนี้หากผู้สูงอายุได้รับสารสนเทศที่สอดคล้องกับความต้องการ (China Association of Universities for the Third Age, 2010) ย่อมส่งผลดีต่อการดูแลตนเองในด้านต่าง ๆ

ประเด็นสำคัญด้านสารสนเทศ คือ หน่วยงานบริการด้านสุขภาพ จำเป็นต้องวางแผนการจัดการสารสนเทศ และการออกแบบสื่อสารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับความต้องการโดยเฉพาะประเด็นการออกแบบสื่อที่อ่านได้ การเข้าถึงได้สะดวก และประหยัดค่าใช้จ่าย (Ministry of Public Health, Department of Disease Control, 2022; Li et al., 2022)

3.3 ผู้ใช้ องค์ประกอบที่มีความสำคัญต่อการวางแผนกำหนดโครงการ / กิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพ ผู้ใช้ครอบคลุม 2 กลุ่ม คือ 1) ผู้อายุ จำแนกผู้สูงอายุออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1.1) ผู้สูงอายุติดสังคม เป็นกลุ่มผู้ใช้ที่สามารถเดินทางมารับบริการหรือเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพด้วยตนเอง และ 1.2) ผู้สูงอายุติดบ้าน / ติดเตียง เป็นกลุ่มผู้ใช้ที่ไม่สามารถเดินทางมารับบริการหรือเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพได้ และ 2) บุคคลใกล้ชิด (สามี-ภรรยา ลูก หลาน เพื่อน) เป็นกลุ่มที่มีส่วนช่วยเหลือผู้สูงอายุให้เกิดทักษะการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพ ทั้งนี้ผู้ใช้ทั้ง 2 กลุ่ม คือ ผู้สูงอายุและบุคคลใกล้ชิด ควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาทักษะพื้นฐานที่เอื้อต่อการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เช่น ทักษะการอ่าน (Warren, 2013; Wister et al., 2010) ทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทักษะการรู้เท่าทันสื่อ (Jaemtim & Yuenyong, 2019; Strong et al., 2012) เพราะทักษะพื้นฐานเหล่านี้เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับการเข้าถึงแหล่งสารสนเทศ การบริการด้านสุขภาพได้ด้วยตนเอง ขณะเดียวกันสามารถประเมินสื่อด้านสุขภาพได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะใน 2 ลักษณะ คือ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. กระทรวงสาธารณสุข หน่วยงานที่มีภารกิจด้านการกำหนดนโยบายเพื่อดูแลสุขภาพผู้สูงอายุสามารถนำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางสำหรับการวางแผนจัดหา จัดเตรียมปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุได้
2. กรมกิจการผู้สูงอายุ หน่วยงานที่มีภารกิจด้านการกำหนดนโยบายพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ สามารถนำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทางสำหรับการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุได้
3. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ศูนย์บริการสาธารณสุข หน่วยงานบริการด้านสุขภาพระดับพื้นที่สามารถนำตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพที่พัฒนาขึ้นจากการศึกษาครั้งนี้ไปเป็นแนวทางสำหรับการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาของการศึกษา ดังนั้นเพื่อให้ตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพที่พัฒนาขึ้นสามารถใช้เป็นประโยชน์ได้ จึงมีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ทดลองใช้ตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อทดสอบว่าตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพเหมาะสมกับบริบทสังคมไทยหรือไม่ อย่างไร
2. ทดลองใช้ตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่มีความแตกต่างกันในเรื่องจำนวนประชากรที่รับผิดชอบ
3. ทดลองใช้ตัวแบบการส่งเสริมการรู้สารสนเทศด้านสุขภาพสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานบริการด้านสุขภาพกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่สังกัดหน่วยงานปกครองท้องถิ่น

เอกสารอ้างอิง

Age UK. (2023). *Services*. Retrieved from <https://www.ageuk.org.uk/services>

China Association of Universities for the Third Age (Ed.). (2010). *Zhongguo chengshi laonianjiaoyu yanjiu* [Research on the elderly education in urban China]. Beijing: Higher Education Press.

Clark, N.M. (2003). Management of chronic disease by patients. *Annual Review of Public Health*, 24(1) 289-313.

Cutilli, C.C. (2007). Health literacy in geriatric patients: An integrative review of the literature. *Orthopaedic nursing / National Association of Orthopaedic Nursing*, 26(1), 43-48.

Cutilli, C.C., Simko, L.C., Colbert, A.M. and Bennett, I.M. (2018). Health literacy, health disparities, and sources of health information in U.S. older adults. *Orthopaedic Nursing*, 37(1), 54-65.

Daemayu, A., Panuthai, S. and Juntasopeepun, P. (2020). Correlation between Health literacy and self-management amongst older Thai muslims with hypertension. *Journal of Thailand Nursing and Midwifery Council*, 35(3), 87-107. [In Thai]

Demir, G. (2016). *Guidelines for libraries serving hospital patients and the elderly and disabled in long-term care facilities*. Retrieved from <https://www.ifla.org/files/assets/hq/publications/professional-report/61.pdf>

- Eriksson-Backa K., Ek, S., Niemelä, R. and Huotari, M.L. (2012). Health information literacy in everyday life: A study of Finns aged 65-79 years. *Health Informatics Journal*, 18(2), 83-94.
- Estebarsari, F., Dastoorpoor, M., Khalifehkandi, ZR., Nouri, A., Mostafaei, D., Hosseini, M., Esmaeili, R. and Aghababaeian, H. (2020). The concept of successful aging: A review article. *Current Aging Science*, 13(1), 4-10.
- Findsen, B. and Formosa, M. (2016). *International perspectives on older adult education: Research, policies and practice*. Cham: Springer.
- Green, G. (2022). Seniors' eHealth literacy, health and education status and personal health knowledge. *Digital Health*, 8(Mar), 1-8.
- Hochhauser, M., Brusovansky, M., Sirotin, M. and Bronfman, K. (2019). Health literacy in an Israeli elderly population. *Israel Journal of Health Policy Research*, 8(1), 61.
- Hori, S. (2016). Japan. In Findsens, B. and Formosa, M. (Eds.), *International perspectives on older adult education: Research, policies and practice* (pp. 211-219). Cham: Springer.
- Institute of Medicine. (2004). *Health literacy: A prescription to end confusion*. Washington, DC: The National Academies Press.
- Jaemtim, N. and Yuenyong, S. (2019). The used of online media and perceptions of eHealth literacy among the elderly in Suphanburi province. *The Journal of Baromarajonani College of Nursing, Nakhonratchasima*, 25(2), 168-180. [In Thai]
- Kaeodumkoeng, T. and Doungnetre, T. (2015). Health literacy promoting in aging population. *Journal of Health Science Research*, 9(2), 1-8. [In Thai]
- Kespichayawattana, J., Wivatvanit, S. and Wanwacha, C. (2020). Health literacy of older persons participating in senior clubs and learning centers in the Bangkok metropolitan region. *Journal of Demography*, 36(2), 40-57. [In Thai]
- Knowles, M. S. (1980). *The modern practice of adult education: from pedagogy to andragogy*. Englewood Cliffs, NJ: Cambridge Adult Education.
- Koo, L.W., Horowitz, A.M, Radice, S.D., Wang, M.Q., Kleinman, D.V. (2016). Nurse practitioners' use of communication techniques: results of a maryland oral health literacy survey. *PLoS One*, 11(1), e0146545.

- Leung, A.Y., Cheung, M.K., Lou, V.W., Chan, F.H., Ho, C.K., Do, T.L., Chan, S.S. and Chi, I. (2013). Development and validation of the Chinese health literacy scale for chronic care. *Journal of Health Communication*, 18(1), 205-222.
- Li, C., Mengyao, L., Jin, Z., Mei Z., Huanchang, L., Yuting, W., Hui, L., George, W.L. and Tingting, D. (2022). Do health information sources influence health literacy among older adults: A cross-sectional study in the urban areas of western China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(20), 13106.
- Liyanagunawardena, T.R. and Williams, S.A. (2016). Elderly learners and massive open online courses: A review. *Interactive Journal of Medical Research*, 5(1), e1.
- McClusky, H. Y. (1975). Education for ageing: The scope of the field and perspectives for the future In S. M. Grabowski & W. D. Mason (Eds.), *Learning for ageing* (pp. 324–355). Washington, DC: Adult Education Association of the United States of America.
- Ministry of Public Health, Department of Disease Control. (2022). คู่มือกระบวนการสร้างความรอบรู้ด้านสุขภาพในการป้องกันควบคุมโรคและภัยสุขภาพ [Handbook of the process of building health literacy in the prevention and control of diseases and health threats]. Bangkok: Author. [In Thai]
- Nutbeam, D. (2008). The evolving concept of health literacy. *Social Science and Medicine*, 67(12), 2072-2078.
- Office of Disease Prevention and Health Promotion. (2012). *Materials for older adults*. Retrieved from <https://health.gov/our-work/nutrition-physical-activity/move-your-way-community-resources/campaign-materials/materials-older-adults>.
- Park, S. (2017). Differences between nurses and patients' perception of nurses' communication skills. *Korean Journal of Adult Nursing*, 29(2), 166-176.
- The Partnership for 21st Century Skills. (2009). *P21 Framework definitions*. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED519462.pdf>
- Rudnicka, E., Napierała, P., Podfigurna, A., Meczekalski, B., Smolarczyk, R., Grymowicz, M. (2020). The world health organization (WHO) approach to healthy ageing. *Maturitas*. 139, 6–11.
- Shreffler-Grant, J., Nichols, E.G. and Weinert, C. (2021). Community-based skill building intervention to enhance health literacy among older rural adults. *Western Journal of Nursing Research*, 43(7), 668-676.
- Sorensen, K., Van den Broucke, S., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z., Brand, H. and Consortium Health Literacy Project European. (2012). Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health*, 12(80), 1-13.

- Speros, C. (2009). *More than words: Promoting health literacy in older adults*. Retrieved from <http://www.medscape.com/viewarticle/717469>
- Strong, M. L., Guillot, L. and Badeau, J. (2012). Senior CHAT: a model for health literacy Instruction. *New Library World*, 113(5/6), 249-261.
- Upatum, P. (2019). *The development of an information services model of the elderly for lifelong learning* (Doctoral dissertation) Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand. [In Thai]
- U.S. Department of Health and Human Services, Office of Disease Prevention and Health Promotion. (2010). *National Action Plan to Improve Health Literacy*. Washington, DC:
- Vajragupta, Y. and Jitsuchon, S. (2020). ผลกระทบของโควิด-19 ต่อผู้สูงอายุ [Impact of COVID-19 to the elderly]. Retrieved from <https://tdri.or.th/2020/09/the-impact-of-covid-19-on-older-persons>. [In Thai]
- Warren, M., DeCarlo, D.K. and Dreer, L.E. (2013). Promoting health literacy in older adults with low vision. *Topics in Geriatric Rehabilitation*, 29(2), 107-115.
- Wister, A.V., Malloy-Weir, L.J., Rootman, I. and Desjardins, R. (2010). Lifelong educational practices and resources in enabling health literacy among older adults. *Journal of Aging and Health*, 22(6), 827–854.
- World Wide Web Consortium. (2020). *Developing websites for older people: how web content accessibility guidelines (WCAG) 2.0 Applies*. Retrieved from <https://www.w3.org/WAI/older-users/developing/#distractions>
- Zhang, H., Zhu, C. and Sang, G. (2014). Teachers' stages of concern for media literacy education and the integration of MLE in Chinese primary schools. *Asia Pacific Education Review*, 15(3), 459–471.